

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Природничо-географічний факультет
Кафедра хімії, екології та методики їх навчання

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

В. о. завідувача кафедри
Наталія ГОРБАТЮК

"28" серпня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

НПП2.1.13 (ОК.29) Заповідна справа

Галузь знань **10** Природничі науки

Спеціальність: **101** Екологія

Освітня програма: **Екологія**

Робоча програма з дисципліни «Заповідна справа» для здобувачів вищої освіти спеціальності
101 Екологія

Розробник:

Совгіра С. В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри хімії, екології та методики їх навчання

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри хімії, екології та методики їх навчання

Протокол № 1 від “28” серпня 2023 року

В. о. завідувача кафедри хімії, екології та методики їх навчання

(підпис)

Наталія ГОРБАТЮК

(прізвище та ініціали)

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні науково-методичної комісії
природничо-географічного факультету

Протокол № 1 від “29” серпня 2023 року

Голова науково-методичної комісії природничо-географічного факультету

(підпис)

Інна РОЖІ

(прізвище та ініціали)

Пролонговано:

на 20__/20__ н. р. _____ (_____) «__» 20__ р., протокол № ____
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н. р. _____ (_____) «__» 20__ р., протокол № ____
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н. р. _____ (_____) «__» 20__ р., протокол № ____
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н. р. _____ (_____) «__» 20__ р., протокол № ____
(підпис) (ПІБ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни (обов'язкова чи вибіркова)	Обов'язкова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	Українська	
Загальний обсяг у кредитах ЄКТС / годинах	6/180	
Курс	3	
Семестр	6	
Кількість змістових модулів із розподілом:	2	
Обсяг кредитів	6	
Обсяг годин, у тому числі:	180	
Аудиторні:	90	
Лекційні	34	
Семінарські / Практичні	-	
Лабораторні	56	
Самостійна робота	60	
Індивідуальні завдання	30	
Форма семестрового контролю	Екзамен	

2. Мета й завдання навчальної дисципліни

Мета: забезпечення збереження і відновлення біологічного і ландшафтного різноманіття. Крім того дисципліна дає здобувачам вищої освіти не тільки знання, а й вміння проводити дослідження територій на предмет виявлення цінних для природо-заповідання об'єктів (в процесі підготовки індивідуальних і науково-дослідних завдань), а також вміння і навички проводити дослідження заповідних об'єктів (в процесі проведення однойменної польової навчальної практики).

Завдання:

- збереження унікальних і типових ландшафтів, генофонду рослинного і тваринного світу, сприяння відродженню і збагаченню відновних природних ресурсів, а також природних і близьких до природних ландшафтів;
- створення бази для наукових досліджень еталонних природних комплексів з метою розроблення наукових основ охорони природи, раціонального природокористування, вирішення складних проблем оптимізації взаємодії природи і суспільства;
- моніторинг стану довкілля;
- підготовка висококваліфікованих кадрів природознавців, сприяння екологізації освіти і виховання.

3. Компетентності та програмні результати навчання за ОП

Компетентності за ОП:

К17. Знання сучасних досягнень національного та міжнародного екологічного законодавства.

К19. Здатність до використання основних принципів та складових екологічного управління.

К21. Здатність обґрунтовувати необхідність та розробляти заходи, спрямовані на збереження ландшафтно-біологічного різноманіття та формування екологічної мережі.

К27. Знання та розуміння теоретичних основ оптимальності використання заповідних територій та об'єктів у природоохоронних, науково-дослідних, рекреаційних цілях та для потреб моніторингу навколишнього природного середовища.

Програмні результатами навчання за ОП:

ПР01. Демонструвати розуміння основних принципів управління природоохоронними діями та/або екологічними проектами.

ПР04. Використовувати принципи управління, на яких базується система екологічної безпеки.

ПР06. Виявляти фактори, що визначають формування ландшафтно-біологічного різноманіття.

ПР07. Розв'язувати проблеми у сфері захисту навколишнього середовища із застосуванням загальноприйнятих та/або стандартних підходів та міжнародного і вітчизняного досвіду.

ПР12. Брати участь у розробці та реалізації проектів, направлених на оптимальне управління та поводження з виробничими та муніципальними відходами.

ПР16. Вибирати оптимальну стратегію проведення громадських слухань щодо проблем та формування територій природно-заповідного фонду та екологічної мережі.

ПР20. Уміти формувати запити та визначати дії, що забезпечують виконання норм і вимог екологічного законодавства.

ПР23. Демонструвати навички впровадження природоохоронних заходів та проектів.

ПР26. Уміти здійснювати природоохоронну, науково-дослідну роботу на заповідних територіях та об'єктах

ПР27. Брати участь у моніторингу навколишнього природного середовища на заповідних територіях та об'єктах.

4. Програма навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Науково-теоретичні засади заповідної справи

Тема 1. Заповідна справа як навчальна дисципліна: зміст, мета і завдання

Поняття і зміст навчальної дисципліни. Об'єкт, предмет і методи дослідження заповідної справи. Історія розвитку заповідної справи в Україні.

Тема 2. Науково-методологічні засади заповідної справи

Науково-історичні передумови розвитку заповідної справи. Методологічні концепції заповідної справи. Сучасна наука заповідної галузі в Україні.

Тема 3. Класифікація природно-заповідних територій та об'єктів

Поняття територій та об'єктів особливої державної охорони. Класифікація природно-заповідного фонду України. Міжнародна класифікація природно-заповідних територій.

Тема 4. Геоекологічні підходи в організації природно-заповідних територій

Теорія острівної біогеографії в заповідній справі. Форма і характер меж природно-заповідних територій. Геоекологічні принципи і правила територіальної організації природно-заповідних територій.

Тема 5. Формування мережі природно-заповідних територій

Передумови формування мережі природно-заповідних територій. Всеєвропейська екологічна мережа. Загальні положення щодо створення національної екологічної мережі.

Тема 6. Червоні книги в системі збереження біоландшафтного різноманіття

Створення Червоних книг та їх призначення. Червона книга України. Зелена книга України

Тема 7. Заповідна справа як галузь міжнародної природоохоронної діяльності

Механізм забезпечення міжнародно-правової охорони природно-заповідних територій. Міжнародні природоохоронні конвенції та угоди. Всесвітня культурна і природна спадщина

Тема 8. Нормативно-правові засади створення та проектування територій та об'єктів природно-заповідного фонду України

Правовий режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Етапи і процедура створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Проектування територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Змістовний модуль 2. Організація заповідної справи в Україні

Тема 9. Території та об'єкти загальнодержавного значення в Україні: Природні заповідники

Статус, завдання і особливості охорони. Особливості функціонування природних заповідників в Україні.

Тема 10. Території та об'єкти загальнодержавного значення в Україні: Біосферні заповідники

Статус, завдання, структура території та особливості управління. Особливості функціонування біосферних заповідників в Україні

Тема 11. Території та об'єкти загальнодержавного значення в Україні: Національні парки

Національні парки: функції, завдання та основні типи. Відбір території для створення національного парку. Функціональне зонування національних парків.

Тема 12. Природоохоронні території та об'єкти в Україні: регіональні ландшафтні парки

Регіональні ландшафтні парки. Особливості розвитку регіональних ландшафтних парків у світі та Україні.

Тема 13. Природоохоронні території та об'єкти в Україні: заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища

Заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища

Тема 14. Штучно створені території та об'єкти природно-заповідного фонду України: ботанічні сади, дендрологічні парки

Ботанічні сади. Дендрологічні парки

Тема 15. Штучно створені території та об'єкти природно-заповідного фонду України: зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва

Зоологічні парки. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва

Тема 16. Природоохоронна діяльність на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду України

Літопис природи. Рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Освітньо-виховна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Тема 17. Економічні аспекти управління природно-заповідним фондом України

Поняття, функції і методи управління природно-заповідним фондом України. Механізми фінансового забезпечення функціонування установ природно-заповідного фонду. Екологічне оподаткування й інвестування територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Науково-теоретичні засади заповідної справи												
Тема 1. Заповідна справа як навчальна дисципліна: зміст, мета і завдання	10	2		4		4						
Тема 2. Науково-методологічні засади заповідної справи	10	2		4		4						

Тема 3. Класифікація природно-заповідних територій та об'єктів	8	2	4	2						
Тема 4. Геоекологічні підходи в організації природно-заповідних територій	8	2	4	2						
Тема 5. Формування мережі природно-заповідних територій	6	2		4						
Тема 6. Червоні книги в системі збереження біоландшафтного різноманіття	10	2	4	4						
Тема 7. Заповідна справа як галузь міжнародної природоохоронної діяльності	10	2	4	4						
Тема 8. Нормативно-правові засади створення та проектування територій та об'єктів природно-заповідного фонду України	10	2	4	4						
Разом за змістовим модулем 1	72	16	28	28						
Змістовий модуль 2. Організація заповідної справи в Україні										
Тема 9. Території та об'єкти загальнодержавного значення в Україні: Природні заповідники	8	2	4	2						
Тема 10. Території та об'єкти загальнодержавного значення в Україні: Біосферні заповідники	10	2	4	4						
Тема 11. Території та об'єкти загальнодержавного значення в Україні: Національні парки	8	2	4	2						
Тема 12. Природоохоронні території та об'єкти в Україні: регіональні ландшафтні парки	6	2		4						
Тема 13. Природоохоронні території та об'єкти в	10	2	4	4						

Україні: заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища												
Тема 14. Штучно створені території та об'єкти природно-заповідного фонду України: ботанічні сади, дендрологічні парки	10	2	4	4								
Тема 15. Штучно створені території та об'єкти природно-заповідного фонду України: зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	6	2		4								
Тема 16. Природоохоронна діяльність на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду України	10	2	4	4								
Тема 17. Економічні аспекти управління природно-заповідним фондом України	10	2	4	4								
Разом за змістовим модулем 2	78	18	28	32								
Усього годин	150	34	56	60								
Модуль 2												
ІНДЗ	30			30								
Усього годин	180	34	56	30	60							

6. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Історія заповідної справи в Україні	4	
2.	Класифікація природно-заповідного фонду	4	
3.	Природно-заповідний фонд України. Біосферні заповідники	4	
4.	Природно-заповідний фонд України. Природні заповідники	4	
5.	Природно-заповідний фонд України. Природні національні парки	4	
6.	Природно-заповідний фонд Черкаської області	4	
7.	Міжнародні аспекти розвитку заповідної справи в Україні.	4	
8.	Формування репрезентативної екологічної мережі України	4	
9.	Порядок здійснення державного контролю за дотриманням заповідного режиму на територіях та об'єктах ПЗФ України	4	
10.	Відповідальність за порушення заповідного режиму на	4	

	територіях та об'єктах ПЗФ України		
11.	Методика ведення кадастру заповідних територій	4	
12.	Оцінка прямих збитків, заподіяних рибному господарству	4	
13.	Оцінка непрямих збитків, заподіяних рибному господарству.	4	
14.	Визначення розміру шкоди заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок незаконного добування чи знищення об'єктів тваринного світу, пошкодження або знищення їх жител та споруд, місць перебування і розмноження.	4	

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Найважливіші постаті природно-заповідної справи.	4	
2.	Характеристика категорій і вдосконалення категоріальної структури ПЗФ України.	4	
3.	Ознаки екологічної кризи біосфери: біорізноманіття й екосистем.	4	
4.	Громадські ініціативи створення територій та об'єктів ПЗФ України.	4	
5.	Характеристика мережі найбільш цінних пралісів Українських Карпат.	4	
6.	Мережа заповідних територій світової природної спадщини в Україні.	4	
7.	Характеристика функціональних зон територій та об'єктів ПЗФ.	4	
8.	Концепція збалансованого розвитку в контексті охорони природи.	4	
9.	Проблеми реформування і перспективи інституційного розвитку природно-заповідної справи.	4	
10.	Шляхи вдосконалення економічного механізму функціонування заповідної справи.	4	
11.	Економіка природокористування і традиційне природокористування ПЗФ.	4	
12.	Призначення, напрями розвитку та різновиди рекреації.	4	
13.	Служби державної охорони природно-заповідного фонду України.	4	
14.	Громадський екологічний контроль природно-заповідного фонду України.	4	
15.	Організація наукової діяльності установ природно-заповідного фонду України.	4	

8. Індивідуальні завдання

1. Біосферний заповідник "Асканія Нова" і його роль у збереженні унікальних та типових екосистем, біорізноманіття та генофонду видів.
2. Карпатський біосферний заповідник і його роль у збереженні унікальних та типових екосистем, біорізноманіття та генофонду видів.
3. Природний заповідник "Медобори" і його роль у збереженні унікальних та типових екосистем, біорізноманіття та генофонду видів.
4. Природний заповідник "Мис Март'ян" і його роль у збереженні унікальних та типових екосистем, біорізноманіття та генофонду видів.
5. Шацький національний природний парк і його роль у збереженні унікальних і типових екосистем, біорізноманіття та генофонду видів.

6. Регіональні ландшафтні парки України і їх роль у збереженні унікальних і типових екосистем, біорізноманіття та генофонду видів.
7. Флористична репрезентативність природно-заповідних територій.
8. Ценотична рідкісність і унікальність природно-заповідних територій.
9. Порядок порушення і розгляду прохання про утворення та реєстрацію дендрологічного парку.
10. Порядок порушення і розгляду прохання про утворення та реєстрацію зоологічного парку.
11. Статус і завдання, структура території та вимоги щодо охорони природних комплексів у природних заповідниках.
12. Статус і завдання та вимоги щодо охорони природних комплексів на території пам'яток природи.
13. Ведення документації з рекреаційної та еколого-освітньої діяльності, сфери послуг установ природно-заповідного фонду України.
14. Ознайомчо-навчальна екскурсія по території чи об'єкті природно-заповідного фонду України.
15. Методика проектування і прокладання екологічних стежок на місцевості.

9. Методи навчання

1. Пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний метод) - викладач організує сприймання та усвідомлення студентами інформації, а студенти здійснюють сприймання (рецепцію), осмислення і запам'ятовування її.
2. Репродуктивний – викладач дає завдання, у процесі якого студенти здобувають вміння застосовувати знання за зразком.
3. Дослідницький – викладач ставить перед студентами проблему, а ті вирішують її самостійно, висуваючи ідеї, перевіряючи їх, підбираючи для цього джерела інформації, матеріали тощо.
4. Інформаційно-рецептивний метод: передбачає передачу знань у готовому вигляді (слово-наочність), сприяє розвитку уваги студентів.
5. Проблемний метод: викладач показує зародження істини конкретної науки, демонструючи еталон проблемного мислення. Засвоюються засіб та логіка розв'язання проблем, розвивається логічне мислення, формується інтерес до навчальної роботи.
6. Евристичний метод: викладач організує та спрямовує думки студентів до самостійного розв'язання проблеми, сприяє переходу знань у переконання. Формує вміння самостійно здобувати знання, сприяє розвитку логічного мислення, виховує інтерес до науково-пошукової діяльності.

10. Методи контролю

Поточне оцінювання на лабораторному занятті; модульний тестовий контроль; підсумковий модульний тестовий контроль; оцінка за виконання лабораторних робіт.

11. Критерії оцінювання результатів навчання

Відповідь здобувача вищої освіти на запитання фронтального опитування під час лабораторного заняття максимально оцінюється до 4 б.

Змістовий модульний контроль (МК) здійснюється у вигляді аудиторних тестових робіт з кожного змістового модулю. ЗМК передбачає відповіді на 30 тестових питань. Оцінка за кожну роботу не повинна перевищувати 8 б.

Максимальна сума балів, яку здобувач вищої освіти може отримати за виконання індивідуального науково-дослідного завдання (ІНДЗ) – 18 балів:

- складання плану ІНДЗ – 2 б.;
- обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження – 2 б.;

- аналіз сучасного стану дослідження проблеми – 2 б.;
- логічність і послідовність викладення основного тексту ІНДЗ – 4 б.;
- дотримання правил реферуванням наукових публікацій – 2 б.;
- доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження – 4 б.;
- дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел) – 2 б.

Підсумковий контроль (ПК) проводиться у вигляді незалежного комп'ютерного тестування на множинний вибір з однією вірною відповіддю. Містить 60 тестових теоретичних запитань. Оцінка за ПК не повинна перевищувати 10 б.

12. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Модуль 1 Поточне тестування та самостійна робота																Модуль 2 (ІНДЗ)	ПК	Сума
Змістовий модуль 1								Змістовий модуль 2								18	10	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	МК 1	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	МК 2			
4	4	4	4	4	4	4	8	4	4	4	4	4	4	4	8			

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка в ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
75–81	C		
69–74	D	задовільно	
60–68	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Рекомендована література

Основна

1. Мудрак О. В. Заповідна справа - Херсон : Олді-плюс, 2020. - 639 с.
2. Кравченко О. О., Міщенко М. С., Резніченко І. Г. Історико-культурні, природно-заповідні та лікувально-оздоровчі об'єкти Черкащини крізь призму інклюзивного туризму: довідник - Умань, 2020. - 218 с.
3. Совгіра С. В., Миколайко В. П., Гончаренко В. Г., Душечкіна Н. Ю. Технологія виявлення та методика створення нових заповідних об'єктів відповідно до регіональної специфіки - Умань, 2019. - 341 с.
4. Совгіра С. В., Миколайко В. П., Гончаренко В. Г., Душечкіна Н. Ю. Систематизація регіональних екомереж та перспективних заповідних територій Південно-Бузького меридіонального екологічного коридору - Умань : Сочінський М. М., 2018. - 478 с.
5. Гончаренко Г. Є., Совгіра С. В. Словник-довідник сучасних екологічних та природоохоронних термінів-Умань: Візаві, 2016.- 66 с.

Допоміжна

1. Мудрак О. В., Мудрак Г. В. Заповідна справа - Олді Плюс, 2020 - 640 с.
2. Василюк О. Природно-заповідний фонд: земельні питання (посібник) - Львів, 2017.- 104 с.
3. Чайка О. Г., Мокрий В. І. Заповідна справа - Львівська політехніка, 2017 – 144 с.
4. Чорного М. Г. Заповідна Черкащина : історія, сьогодення, майбутнє - Черкаси : Брама-Україна, 2012. - 198 с.

14. Інформаційні ресурси

- інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення курсу, опорні та електронні версії конспектів лекцій, базові і допоміжні підручники, державні нормативні документи, ілюстративні матеріали, аудіо та відео засоби навчання, система дистанційного навчання «Moodle».

<http://www.rada.gov.ua/laws/> – Природоохоронне законодавство України;

<http://www.menr.gov.ua/> – Міністерство охорони навколишнього природного середовища України;

<http://unesco.org.ua/> – Національна комісія України у справах ЮНЕСКО; (нормативна база, джерела Інтернет, електронні адреси бібліотек, СДН «Мудл», тощо).